

אור ההלכות

הליכות עם ישראל

עמותה להפצת ערכי היהדות הנאמנה

רח' נחל גמלא 1, קרית אונו, ת.ד. 211, מיקוד: 55100

בשיתוף: "אורות יצחק", גרעין תורני קהילתי - מודיעין

גליין חודש **אלול** התשע"ה
גליין מס' 95

מ"ר הרה"ג רצון ערוסי שליט"א

סגולת השופר וקולותיו

וזאת לרמוז לנו להרים את עינינו לאבינו שבשמים, ולרתום את הכוחות הבהמיים שאצורים בנו ולנתבם לחיי רוח עשירים ומלאי תוכן רוחני. עושרו האמיתי של האדם נמדד בתוכן הרוחני שיצק לחייו בהעלותו את שכלו להנהגת פעולותיו ומחשבותיו, ובפעולותיו לחיים של צדקה וחסד, חיים מלאי רחמים, חמלה ואהבה. והכל תלוי בדרך שאמרו חכמים 'אין עני אלא עני הדעת, ואין עשיר אלא העשיר בדעת' (השוה נדרים מא, א, כתובות סח, א).

והאירועים ועריכת 'מקצה שיפורים' לקראת האתגרים העתידיים. לעולם עלינו להתבונן ולשכלל את עמידתנו כדי שנשפיל לדעת להמשיך ולקדם את אומתנו באופן נבון ונכון. התבוננות פנימה לבחינה ולביקורת בונה ואמיתית דורשת התאחדות וערבות הדדית. ברם, יש להיזהר מאוד מפני ויכוחים והתכתשויות בבמות תקשורתיות שאינן לשם הפקת לקחים בונה, אלא לשם השגת רווח פוליטי על גבו של הזולת תוך פיזור שקרים והטעיית הציבור בטכסיסים נלוזים ובסיסמאות נבובות. יש להיזהר מלפורר את העם במחלוקות שאינן לשם שמים. אחדותנו היא החוסן הלאומי והנכס הביטחוני האסטרטגי החשוב ביותר והיקר ביותר ששומר ומבטיח את המשך קיומנו בפנינת עולם זו. כוחנו באחדותנו, ובהתארגנותנו סוד הצלחתנו.

השופר הערכי

המקצה המרכזית בראש השנה היא מצות שמיעת קול שופר-אל כפוף, אשר נועד לסמל ולהזכיר לנו ביום נורא הוד זה, כי האדם נמשל ונדמה לבהמה ביכולותיו החומריות, בגופו, באכילתו, בעשיית צרכיו וכיו"ב. אולם, האדם נעלה ומרום מן הבהמה, וייחודו אינו בבהמיותו אלא בשכלו וביכולת המחשבה שניתנה לו: "כי בצלם א-לוהים [=השכל] ברא את האדם". אדם שזכה להיות אדם בכך שהתחבר לשכלו ולאנושיותו – הוא האדם שהצליח להתקרב לבורא עולם במחשבתו, הוא האדם שיש לו מקור השראה וחיית רוחנית, ויזכה לחיים ערכיים, ייעודיים ומושכלים.

השופר, כידוע, נמצא בראש הבהמה, ומשם יוצאת ועולה צמיחתו. ברם, מקום התקיעה בשופר אינו בחלק הרחב שנמצא בבסיסו, אלא בחלק הצר שנמצא בראשו כלפי מעלה.

מסורת היא בישראל שקריאת פרשת "אתם נצבים היום כלכם לפני ה' א-להיכם, ראשיתכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל", סמוכה לימי הדין ראש השנה ויום הכפורים. ואכן, לקראת הימים הנוראים אנו עדים להתייצבות והתקהלות שלומי אמוני ישראל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, לחשבון נפש לאומי, בבחינת "לעברך בברית ה' א-להיך ובאלתו אשר ה' א-להיך פרת עמך היום".

חשבון נפש ליחיד ולכלל

מלחמת 'צוק איתן' [= מבצע 50 הימים של צה"ל נגד ארגוני הטרור חמאס ושות' ברצועת עזה, לפני שנה, בחודשי תמוז-אב תשע"ד, יולי-אוגוסט 2014 - המערכת] לא היתה מקרה, זוהי אלה – קללה, משום שלמעלה משבעים ממיטב בחורינו שיצאו להגן עלינו נפלו במלחמה זו. בד בבד עם התודה לה' יתברך שעזרנו להתאחד ולצאת כאיש אחד למלחמת מגן כנגד אויבינו, עלינו לערוך חשבון נפש: האם יכולנו למנוע או לצמצם את ייסורי המלחמה? ומה עלינו ללמוד מכך להבא? עלינו לדעת כי ימי הדין נועדו לחשבון נפש פרטי וכללי. בחשבון הנפש הפרטי, על כל אחד ואחד מאתנו לשוב בתשובה שלמה, לזנוח את תאוותינו ולהתעורר מתרדמתנו כדי שזוכה להיכתב בספר החיים ובספר הזיכרון לפניו. לעומת זאת, בחשבון הנפש הכללי של אומתנו, עלינו להתאחד בגיבוש מדיניות אסטרטגית נבונה, גם כנגד אויבינו, וגם למען הצלחת קיבוצנו המדיני כאן בארץ ישראל. על מנהיגינו לזכור שהם נבחרו כדי להבטיח את רווחת כלל עמנו בכל התחומים, ובמיוחד רווחת החלשים, הנחשלים והמנוחשלים שחיים בתוכנו, ואינם מצליחים להתרומם ממצוקותיהם בשל קשיי הפרנסה העצומים ויוקר המחיה המאמיר מיום ליום.

חשבון הנפש בתקשורת

הפקת לקחים והסקת מסקנות להבא, אינן נחוצות רק במקום שבו נכשלנו או שהצלחתנו הייתה מוגבלת. גם במקום שהצלחתנו הייתה מזהירה וממהדת, כדוגמת מלחמת ששת הימים, נדרשת חקירת ההתרחשויות

תקיעות היחיד והציבור

בראש השנה חובה על הציבור ועל היחיד לשמוע קול שופר, סימניו – **תשר"ת**. התקיעה היא קול ישר ופשוט, מרמז על האדם שהולך בדרך סלולה וישרה. **השברים** הם קול מקוטע שמרמז על האדם שדרכו משתבשת ומתעקלת. **התרועה** מרמזת על עת מצוקה וקריאה לסיוע ועזרה. ובסיום, תקיעה נוספת שמרמזת על יישור מסלול חיי האדם וחזרתו לדרך סלולה ובטוחה. היחיד חייב לשמוע שלושים קולות בלבד. לעומת זאת, הציבור חייב לשמוע תקיעות נוספות במהלך תפילת המוסף. מזוע הציבור נתחייב בתקיעות נוספות? ללמדנו כי בציבור טמונים כוחות עצומים לבנות וליצור, אך, חלילה, גם כוחות אדירים להרוס ולנתוש. משום כך חשובה לאין ערוך התאחדותנו והתקהלותנו ביום אדיר זה, "אתם נצבים היום כלכם לפני ה' א-להיכם", הואיל ועל כלל הציבור מוטלת החובה לחשבון נפש כללי לאומי, כדי להבטיח את אחדות עמנו וייחודו – ייחודו בהקניית ערכים אמיתיים ונכונים ובהנחלת השקפות אמוניות אמיתיות. זהו, אפוא, סודו של השופר. להתרומם מהבהמיות החונקת והמייסרת לדרגת מלאכי השרת, ומי שהתעלה מדרגת הבהמיות למעלת התנהגות ייחודית וערכית, רהיה כמלאך עלי אדמות. ויזכנו ה' יתברך להביט לנפשותינו, לעורר את שכלנו, ולנוס אליו בשיבה אמיתית כנה ורצינית.

תיבתנו בספר החיים ובספר הזיכרון!

המרכז העולמי למשפט התורה

בית מדרש לדיני ממונות

מכון מש"ה לחקר משנת הרמב"ם

מכון תורני לחקר מנהגי העדות בישראל

שיעורי תורה תלמוד תורה וכולל אברכים

שבתות עיון וירחי כלה

מפעלים לטיפוח אהבת ישראל וארצו

קרנות מחקר עידוד וחסד

ארגון אשת חיל

העלון מוקדש לדפואת ידידנו רבי טוב ב"ר עזרי-טוב צדוק והרב אהרן ב"ר חיים קאפח הזקוקים לרחמי שמים הציבור היקר בכל אתר ואתר מתבקש להתפלל בעדם שהקב"ה ירפאם במהרה ו"היאל כפיר ולא ימאס" לתפילת הרבים והציבור

הפרובול התשע"ה

מצוות עשה מן התורה להשמיט חובות כספים בסוף שנת השמיטה, "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, וזה דבר השמיטה, שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו", וקרא שאינו משמיט עובר אף בלא תעשה: "לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי ירמא שמונה לה" (דב' טו א-ב).

בזמננו מצוות שמיטת כספים היא מדרבנן. לכן המלווה לחברו הלוואה כספית או דברי מאכל וכיו"ב לפני סוף שנת השמיטה, וזמן פרעונה הוא בשביעית עד תום שנת השמיטה, דהיינו כ"ט אלול עם שקיעת החמה של ערה"ש של השנה השמינית – הרי עם כניסת השנה החדשה השמינית, נשמטים כל החובות, בין בטר הלוואה ובין הלוואה בעל פה. כלומר, אסור לבעל חוב לנגוש את החייב, ואם החייב פורע החוב, צריך המלווה לומר לו, "משמט אני".

אולם בגלל שאחינו האשכנזים נהגו לבצע מעשה קניין, כדי שעושה הפרובול יקנה פיסת קרקע לכל החייבים לו, נוהגים לכתוב שטר פרובול עם מעשה קניין, שנוסחו למטה.

כתיבת הפרובול נעשית רק ע"י חכמים גדולים כגון, היום, הרבנים הראשיים או דיינים, אין המלווה חייב לבוא לפני ביה"ד, אלא מוסר את חובותיו לביה"ד ע"י כתיבת הפרובול בחתימת שני עדים.

תקנת הפרובול תקפה ומועילה רק בזמן הזה שהשמיטה מדרבנן, אולם בשמטה של תורה אין תקנה זו מועילה כלל ועיקר.

הפרובול מועיל לחובות שהלווה המלווה עד זמן כתיבתו וחתימתו ע"י שני עדים, שאז אין השביעית משמטת. אולם כל הלוואה וחוב שיינתנו לאחר כתיבת הפרובול אינו מועיל והשביעית תשמיט חוב זה. אלא אם כן יכתוב פרובול נוסף.

כהמלצה לקיים מצוות שמיטת כספים (אף שאין המצוה בקום ועשה, הע' המערכת) למעשה אפילו בהלוואה סמלית אחרי כתיבת הפרובול וחתימת העדים, ובפרט הלוואה לנזקקים ולמשפחות אברכים, כאשר יציין שזמן פרעונה בערב רה"ש – חוב זה לאחר צאת השמיטה נשמט ובכך מקיים את מצוות שמיטת כספים בזמן הזה מדרבנן.

דוגמת שטר פרובול (כפי שמפרסמת הרה"ר):

בפנינו, עדים החתומים מטה, בא _____ ואמר לנו: קנו ממני בקניין גמור ושלם במנא דכשר למקניא ביה איך שאני מזכה על ידיכם קרקע כל שהוא מן הקרקע שיש לי, לכל אחד מבעלי החובות שחייבים לי, שאין להם קרקע. וקנינו מיד הנ"ל בקניין גמור ושלם במנא דכשר למקניא ביה.

וכן אמר לנו הנ"ל: היו עלי עדים שאני מוסר כל חוב שיש לי לבית הדין הגדול שבירושלים עיה"ק ת"ו.

הרה"ג יצחק יוסף שליט"א, הרה"ג דוד לאו שליט"א, הרה"ג ציון אלגרבל שליט"א יצ"ו

ושאגנו כל זמן שארצה.

ובאנו על החתום פה _____ היום _____ בשבת _____ ימים לחודש אלול שנת השמיטה התשע"ה ליצירה.

והכל שריר וקיים.

נאם: _____ עד _____

נאם: _____ עד _____

(ניתן לשכפל שטר זה ולהשתמש בו השנה, סמוך לראש השנה)

נזכה והקב"ה יגאלנו במהרה, כי במוצאי שביעית בן דוד בא.

הלוואה שזמן פרעונה הוא בשנה השמינית ואילך, אין השביעית משמטת. **חובות רכישה בהקפה:** חוב רכישות או קניות כגון בחנות מכולת, שקניית המוצרים לא משולמים במזומן, אלא צוברים עד סכום מסוים, או עד תאריך מסוים, והתשלום נפרע אחת לחודש, לא מפני שאין ברשותו של הקונה כסף, אלא שנוח לקונה ולמוכר שיצטבר סכום מסוים או כל תאריך מסוים לתשלום – אין השביעית משמטת.

אולם אם הקונה ביקש לרשום חוב עבור קנייה מסוימת משום שאין ברשותו כסף כגון חוב זה – השביעית משמטת (מהר"ק ז"ל).

חוב תשלום לשכירים ולפעילים – אין השביעית משמטת, אלא א"כ עשו חוב זה כמלווה או אז השביעית משמטת (מהר"ק ז"ל).

חובות לגמ"ח: קופת גמ"ח, שכספיה הם כספי הקדש והם של הציבור, אין החובות שחייבים לה נשמטים, אולם קופת גמ"ח של אדם פרטי מכספו, חובותיה נשמטים, אלא אם כן עשה פרובול.

מסירת חובות לבי"ד ופרובול: המוסר שטרות חובותיו לבית הדין, ואמר לבית הדין שיגבו את חובו בשביעית – השביעית אינה משמטת. מכאן באה תקנתו של הלל לכתוב פרובול משום שראה שהשעירים אינם מלווים כסף לעניים, לנזקקים, בגלל החשש שהשמיטה תשמיט את חובותיהם, וכדי שלא יימנעו מלהלוות, תיקן את תקנת הפרובול. דהיינו למסור את כל החובות לגבייה ע"י ביה"ד.

יש לציין שמנהג אבותינו, וכך גם מנהג יהודי ספרד, שבנוסח הפרובול אין זכר למעשה קניין, להלן נוסח שטר פרובול משנת התש"ה של חברי בית הדין של העדה התימנית (ממסורה ליוסף כרך ה'):

במותב תלתא כחדא הוינא אנן ב"ד דח"ל (דחתומים למטה) כד אתא קדמנא ה' _____ ואמר לנו מוסרני לכם אתם בית דין של עדת התימנים שבירושלים ת"ו שכל חוב שיש לי אצל כל גברא שבעולם שאגבנו כל זמן שארצה, ובזכוי קרקע כתחז"ל, ואנן ב"ד דח"ל הוזקנו לדבריו, וכתבנו לו פרובולא דנא כתקון הלל הזקן ז"ל.

וח"ש פעה"ק ירושת"ו ביום _____ לחודש _____ אלול _____ שנת התש"ה לב"ע, והכל שריר וקיים (אין להשתמש בטופס זה, למעשה)

הרב עידו פכטר יצ"ו

התשובה ועיקריה

החטא ממחשבתו. דבר זה אינו עניין של מה בכך. על האדם להבין ולהכיר מדוע אין כל תועלת בחטא, לנתק את המוסרות הנפשיים אליו, ולעצב אישיות חדשה, נקייה מכל משיכה אל האסור והטמא.

כדי לעבור את התהליך הזה באופן שלם, על האדם להבין ולהכיר מה חשוב בחיים ומה טפל, מה נצחי ומה חולף. כדי להתנתק ממוסרות החטא, על האדם להכיר שתכלית העולם איננה ההנאה הגשמית כי אם זו הרוחנית, השמורה לעולם הבא. עליו להכיר באמת ובשקר, לדעת שכל השכר שאדם מקבל בעולם הזה אינו אלא ככלי וכאמצעי כדי להביא אותו למדרגת העבודה הגבוהה ביותר – עושה האמת מפני שהיא אמת. זו הסיבה שהרמב"ם צירף להלכות תשובה את העיקרים העוסקים בעולם הבא ובעבודה מאהבה. העיקרים הללו הם הבסיס המחשבתי לדעיון התשובה. הם התוכן שעל האדם להפנים כדי להצליח לעשות את התשובה. וככל שאדם ידע ויאמין בהם, כן הוא יתרחק מן החטא. אולי זה הפירוש לדברי חכמינו "האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה". אין כאן עונש משמייים על זלזול בתשובה. יש כאן חוסר הבנה במהות התשובה. מי שמתכנן לשוב אל החטא לאחר התשובה, כנראה מלכתחילה לא עשה תשובה. התשובה אמורה לשנות לו את התודעה, את סדר העדיפויות בחיים. מי שעובר תהליך זה באמת ובתמים, איננו יכול כלל לדמיין שהוא ישוב לחטאו.

ועיקרים הנגדרים עמה בגללה בפרקים אלו". הרמב"ם מצא קשר ענייני בין מצות התשובה ובין האמונה בבחירה החופשית, בעולם הבא, ובעבודה מאהבה, ולכן כללם יחד באותו קובץ הלכות. הקשר בין הבחירה החופשית למצות התשובה ברור. אדם אינו יכול לשוב בתשובה אם אין הוא מאמין בבחירה חופשית. התשובה כרוכה בשינוי פנימי פנימי עמוק, ולולא הבחירה החופשית לא ניתן היה לעשותה. אך מה הקשר בין מצות התשובה ובין העולם הבא והעבודה מאהבה?

ייתכן שבחיבור העניינים הללו לימד אותנו הרמב"ם דבר-מה במהות התשובה. כיצד עושים תשובה? אצל רבים מראשוני אשכנז התשובה שניתנה לכן באה בצורה של מעשים – תעניות, הרחקות, סיגופים וכן הלאה. העיקרון המנחה היה 'תשובת המשקל'. אם חטא אדם בעניין מסוים, יקבל על עצמו הנהגות מסוימות שתכליתן להרחיק מאותו עניין וכך יתכפר לו (ראה לדוגמה ספר הרוקח, הלכות תשובה סימן ה-טז).

אצל הרמב"ם, לעומת זאת, תפיסת התשובה היא שונה לחלוטין. התשובה איננה בתעניות וסיגופים אלא במחשבה. "ומה היא התשובה? הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד" (מב"ם, תשובה ב, ב). התשובה היא שינוי של המחשבה, של התודעה, שמהן נגזר השינוי בהנהגות והפרישה מן החטא. אין עניין לצער את הגוף בעקבות החטא, יש לעבור הליך פנימי עמוק ביחס אל החטא. הרמב"ם דורש מן השב בתשובה להסיר את

הרמב"ם, כידוע, לא היה רק הפוסק הגדול של ההלכה אלא גם הארכיטקט הגדול ביותר שלה. ספרו 'משנה תורה' הוא מלאכת אומן של איסוף וליקוט, סידור ומיין, ומעל הכל עריכה, של כל הלכותיה של תורה שבעל פה. חכמה גדולה טמונה לא רק בניסוח הדברים אלא גם בסדר שלהם: באופן שבו הורכבו ההלכות ארוח על גבי לבינה, מן השטח ועד התפחות, משורש המצוה בתורה שבכתב, דרך המסורות שנאמרו מפי השמועה בפיושיה ודרשות חכמים ב"ג מידות ועד לתקנות חכמים שתוקנו בעניינה. על כן, המבקש ללמוד את משנת הרמב"ם איננו יכול להסתפק רק ב'מה הוא אמר', אלא עליו ללמוד גם 'כיצד הוא אמר זאת', היכן נאמרה כל הלכה ובאיזה פרק נשנתה.

על רקע הקדמה קצרה זו כדאי לבחון את מבנה הלכות תשובה לרמב"ם. דבר מעניין קורה בהלכות אלו. הרמב"ם אמנם פותח את פרקו הראשונים של הקובץ בפירוט מצות התשובה והלכותיה, אך בהמשך – החל מפרק ה – הוא מפליג לדון בעניינים שבהשקפה – החל מבחירה חופשית, עבור במהות העולם הבא וכלה בהגדרת העבודה מאהבה.

מדוע הכניס הרמב"ם להלכות תשובה את הנושאים הללו? מה הקשר בינם ובין התשובה? וכי לא היה ראוי לכתוב עליהם במקום אחר, כמו הלכות יסודי התורה?

רמז לתשובה ניתן למצוא בדברי הרמב"ם עצמו בהקדמתו לפרק: "מצות עשה אחת, והוא שישבו החוטא מחטאו לפני ה' ויתווד'. וביאור מצוה זו

שראינו בהתחלה, שלפיו אדם צריך לנהל את מעשיו רק לפי שיקולים הגיוניים וחכמים, ויסלק מעליו תחושות שאין להן בסיס, ויכולות להכשילו.

המהרש"א אכן עמד על שאלה זו והעלה הסבר נאה לדבריהם. תחילה הוא הצביע על עובדה מעניינת. חוץ מהעובדה שאין החלטה מעשית בהנחיות חז"ל שם, ניתן לראות שמוצג שם רק כיוון אחד של העתיד: מתי ניתן לשמוח. אין שום הנחייה ברורה מתי צריך לדאוג ולראות סימן רע במשהו. המהרש"א מביא שחז"ל באים לתת תמיכה בלבד. הם מלמדים שרק טוב הוא דבר יציב.

אחד הכללים בניהול המציאות על ידי הקב"ה, הוא שאין דבר רע יורד מן השמים, הקב"ה משפיע רק טוב, ולכן גם אם לא מופיע סימנו של הטוב, לא מדובר במצב מוחלט וסופי שהתוצאה צריכה להיות רעה, שאר מנהגים - גם אם הוזכרו המצב פתוחה בכל עת והקב"ה ממתין לאדם כדי להטיב לו. על פי גישה זו אכן אין שום בעיה של להביאם בהלכה. שאר מנהגים - גם אם הוזכרו בסוגיה לא הוזכרו אצל הרמב"ם בהלכותיו. חלקם הובאו על ידי השולחן ערוך כמו מנהג סימני ראש השנה (א"ח תקפג, א). ויש שמוסיפים להם תפילת "יהי רצון" לפני כל פרי, ובכך מוודאים שהכל יבינו שאין מדובר בנחש כלשהו אלא בתפילה לקב"ה שיפתח לנו דרך טובה יותר בעתיד.

לדוגמה, מראה ה'פס' משנה' שאלעזר לא הציג מבחן סתמי, אלא בדק את התאמתה של המיועדת ליחצק על פי מידת החסד שיש בה. וכך גם במעשהו של יונתן ניתן לראות שבדבריו הוא בחן במעשה את מצב הפלשתיים על ידי ניתוח תשובתם: אם הם מפחדים, כדאי לתקוף אותם גם אם הוא ונערו מהווים כוח קטן יותר; אבל אם הם נשמעים כאמיצים, זה סיכון לא כדאי. יש שפרשו באותו כיוון את דבריו לא בצורה הפוכה: יונתן בדק אם הם שאננים ומזלזלים, ובכך תינתן לו העדיפות שלה הוא זקוק, אך בכל מקרה לא מדובר בהסתמכות על סימן חסר בסיס אלא בחשיבה הגיונית, ולכן אין בה איסור נחש. ישנם גם כמה דברים שחז"ל ציינו שאין בהם בעיה של נחש: רשאי אדם לומר על בית שקנה או אשה שנשא, שמיים שלקחם ראה ברכה במעשיו; וכן לשאול תינוק 'מה למד היום', ואם יאמר לו פסוק טוב, ישמח. הרמב"ם מציין שמאחר ולא שינה את מעשיו בשל דברים אלו, אין בהם איסור והם מותרים (הל' ע"ז יא, ה).

מלשוננו של הרמב"ם לא ברור האם אכן מדובר בסימן אמיתי או שהוא סתמי אך אין בו איסור בגלל שאין לו השלכות מעשיות. בגמרא הובאו מעשים של חכמי ישראל שנהגו לשאול תינוקות, ומשמע לכאורה שהאמינו בתוצאות שצאוי (חולין סס). במקום אחר הגמרא (הוריות יב, א) הביאה הדרכות מעשיות למי שרואה לדעת אם יצליחו מעשיו: בראש השנה יקפיד לראות ירקות שממחרים לגדול, או שיקפיד לראות כיצד עולה אורו של נר שהדליקו במקום ללא רוח וכדומה. מעשים אלו לכאורה מנוגדים לאיסור הניחוש

אחד מציוויי התורה הוא "...לא תחשו" (ויקרא ט, כו). לפי רס"ג בא ציווי זה להרחיק ממחשבות מדאגיות שאין להן בסיס, והן נובעות מאמונה תפלה שטוענת שיש סכנה בדבר כלשהו ללא סיבה עניינית. **הגמרא** (סנהדרין סה, ב) הביאה דוגמאות לכך מאנשים שמשנים את תוכניותיהם בעקבות חפץ שנפל מידם במקרה, או בעקבות מפגש עם בעל חיים מסוים. הקושי הגדול שעמד בפני חכמינו הוא הבנת מעשיהם של **אלעזר** עבד אברהם ו**יונתן** בן שאול, שמוחזקים אצלנו כאנשים צדיקים, ולכאורה סמכו על רעיון חסר בסיס ואף הצליחו במעשיהם: אלעזר קבע מבחן לנערה שיעבד ממנה להשקותו, ולפיו יחליט אם לקחתה כאשה ליחצק (בראשית כד, יב-יד). בדומה לכך, יונתן סיכם עם נערו סימן שעל פיו בהתאם לתשובה שיענו להם לוחמי פלשתים כשיופיעו לפניהם הם יחליטו אם להסתער עליהם או לסגת בחזרה (שמ"א יד, ה-ו).

כמה מהמפרשים דייקו מדברי הרמב"ם שאיסור זה נאמר רק לישראל ולא לבני נח, מכיוון שלמרות הופעתו בהלכות עבודה זרה הוא לא כולל פנייה לאל אחר ולכן לא נאסר לגויים. לישראל לעומת זאת, הוא אסור, שכן יש בו אמונה תפלה שמייחסת כוחות שמעבר לטבע, למרכיבים במציאות, והתורה הרחיקה אותנו מדעות שגויות. **הראב"ד** טען בתוקף נגד הרמב"ם שאין ליחס לא ליונתן ולא לאלעזר חטא שזוהו. **כיצד אם כן יש להבין את מעשיהם** (שהגמרא מציינת כדוגמה לניחוש, חולין צה, ב)? יתכן שחז"ל רק הדגימו מהי דרכו של מנחש, אולם במקרים אלו דווקא לא היה איסור. כך

מדוע נסדרה מסכת אבות בסוף סדר נזיקין?

אחת המסכתות הנלמדות ביותר במהלך הדורות היא מסכת אבות. ברם, למרות פרסומה ותפוצת לימודה, ר' יהודה הנשיא לא סידר את מקומה באחד משלושת הסדרים הראשונים אלא לקראת סוף הסדר הרביעי, הוא סדר נזיקין. הרמב"ם משיב על שאלה זו בהקדמתו לפירושו למשנה בבארו מדוע נסדרה אבות סמוך למסכת סנהדרין: "כדי להשיענו במסכתא זו מוסר כל חכם מן החכמים ע"ה כדי שנלמד מהם מבחר המדות, והדיינים זקוקים להם יותר מכל אדם, כי אם לא ילמד ההמון מוסר אין הדבר מזיק לכלל, ולא הזיק אלא לעצמו בלבד, אך אם לא יהיה הדיין בעל מוסר ומנומס הרי הוא אובד ומאבד את העם בנזיקין" (עמ' רט).

גורם הרעות הגדול

מדברים אלה למדנו עקרון חשוב, כאשר אדם מזניח את נפשו ומאפשר למידות הרעות לרחוש בקרבו ולשלוט את גרוורתו אלא נימי נפשו הזכים והטהורים, הוא גורם רעה גדולה בראש ובראשונה לעצמו. שאין אדם מטיב אלא לעצמו ואין אדם מרע אלא לעצמו, וכפי שכתב הרמב"ם במורה הנבוכים (ח"ג פ"ב, עמ' רצה-רצו): "והמין השלישי מן הרעות הוא מה שיארע לאדם ממנו מפעולתו הוא עצמו... ומרעות המין הזה צועקים כל בני אדם... ועל המין הזה מן הרעות אמר שלמה 'אגלת אדם תסלף דרכו ועל ה' יעץ לבו' [משלי יט, ג]. ומין זה נספח לכל המגרעות [המידות הרעות], כלומר לגרגרנות באכילה ובתשיש... ויהיה זה סיבה לכל התחלואים והפגעים הגופניים והנפשיים".

כאשר אדם מן היישוב נוהג אחר תאוות לבו, הנפגעים ממידותיו הרעות הם הוא עצמו, בני משפחתו וסביבתו הקרובה. ברם, כאשר הדיין הולך בדרך רעה ונפשו מושחרת במידות הרעות הנזק עצום, הואיל ובשחיתותו קיים זרע של פורענות לכלל החברה. שחיתותו המידותית של הדיין גורמת שבו יטעה נקלה לעיוות הדין;

ויתרה מזו, עצמו ומהותו כבר הוכשרו לשאוף לשקר ולכזב, וכפי שכתב הרמב"ם בספר המצוות באיסור תנינת מכשול לפני עיוור: "ולאו זה אמרו שהוא כולל גם מי שמסייע לדבר עבירה או גורמה, לפי שהוא בא לאותו האדם שסמאה התאוה את ראייתו ונעשה ע"ה" (ל"ת רצט). כלומר, מי שנוהג אחר התאוות ונעשה ע"ה לאמת, קרוב לוודאי שלא יוכל לראותה גם אם ינסה להשיגה, והואיל וטבעו הושחת, לבו יטעה והאמת גם אם היא תוצב לפניו במלא עוזה ובהירותה. בהמשך דברי הרמב"ם בפירוש המשנה הוא מתאר את העקרונות החשובים ביותר שהדיין צריך לשים לנגד עיניו, וזניחת התאוות הוא החשוב שבהם: "ולא ירדוף אחר המנוחות והתענוגות כדי שלא יפקרו זכויות בני אדם, ויכבשוהו התאוות... ולא יאהב את השררה... וראוי לדיין שלא ירבה ברדיפת תאוות העולם ואהבת הממון וההתרברבות, כמו שאמר הכתוב 'שנאי בצע' [שמות יח, כא]" (שם). כלומר, כאשר כבשו התאוות את לב הדיין הוא ע"ה לאמת, ולכן הדיין יאה מופקר לשרירות לבו הרע ולגחמתו ההפכפכה.

עקרונות לדין צדק

שלושה עקרונות נוספים הכרחיים לדין צדק למאמנו הרמב"ם:

הראשון, הוא **מגרעת עינוי הדין**. אמנם אין לחרוץ משפט אלא במתינות ולאחר שמיעת בעלי הדין וכל העדויות, ברם, כאשר נסתיים ההליך המשפטי יש לפסוק דין מיד: "אל ימהר לחרוץ משפט... וגם לא יאריך את הדין... וזה הוא הנקרא עינוי הדין... ולא יכביד, כלומר על ידי קביעת זמנים חרוקים לדין. ויניח לבעל הדין להגן על עצמו אף אם יהיו דבריו ארוכים וטפשיים. ואם כפי טענותיהם... אי אפשר לעשות כן [פשרה], אז יחליט ויפסוק הדין מיד" (שם).

השני, הוא **מגרעת רוממות הדיין ונפישותו מחשיבות מעמדו**: "ולא יקל עצמו בפני ההמון... וגם יבדל מהם יותר מדאי כדי שלא יאבד

יעד דין הצדק - גילוי אור האמת. שאיפת דין הצדק צריכה להיות חשיפת האמת. כאשר נגרם עוול לאדם, עלול להיגרם לו בכך צער נפשי ויגון עצום, הואיל ואין מי שיצילו מעושקו ויתן מזור לנפשו. נפשו של הנעשק נרמסת תחת רגלי העושק הרמאי והרשע שמגחך בתוך לבו בראותו את המערכת המשפטית הרופסת, שאיננה רוצה להבין שרחמנות כלפי פושעים משמעה אכזריות ישירה כלפי כלל החברה. המעקרונות שהזכרנו לעיל עולה בבירור, כי המערכת המשפטית בימינו רחוקה מאד מיכולת לדון דין צדק, הואיל והיא גדושת אינטרסים זרים שחדרו אל ליבה ולופתים אותו בחשכת התאוות והמידות הרעות.

יהי רצון שה' ישיבנו לדרך האמת ולדת האמת, ואז ישבו אנשי אמת לשפוט את עמנו בדין אמת, ונסו יגון ואנחה ואין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה.

של הדקל לפני שהוא הופך ענף פשוט לצדדי הדקל. 5. עיין בספר הפונות לאר"י. בשו"ע (או"ח כז, ח) התייחס לשני מנהגים: שש כריכות או שבע כריכות וכו' מעיל קטן הביא טעם לשבע כריכות כנגד שבע הנערות שבמגילת אסתר. ולפי עיקר הדין, מותר הצרעה מהקשר של התורה עד לאצבע האמצעית, וכורך כדון, שתהיה קשירה תמה. "וקשרתם": וקשר - קשר ראשון של התורה. 'תם' - תמה, קשר שעל האצבע.

ולא בכי תחנונים. ש. ראיתי בספר 'משנה תורה' מהדורת הרב קאפח בעניין שופר הן שר, שצריך להיות כפוף כבע"ז. א. האם מותר לעבד רק את קצה השופר? (דהיינו הפייה, סמילא חלק זה טעון קידוח). ב. אם ליטשו אותו שהיה חלק קלא מחוספס: האם הופגם בכשרותו? ת. אפשר ללטש את הפיה של השופר, כדי שלא יהיה מחוספס.

ש. מה דין אתרוג שנקטף אחרי ראש השנה (בשנה השיעית) לעניין תליתו כגון סוכה? ת. אע"פ שזוהגים בקדושה באתרוג שגדל בשיעית ונקטש בשביעית, מותר לתלותו כגון בסוכה, וכמובן לאחר מכן, שריפה, או מכירה. אבל הגאה מן הראייה, לא. ש. האם מותר לקשט סוכה בפירות רימון שהם עדיין עורלה? ת. מותר. רק שיציין שהם פירות ערלה, כדי שלא ישכחו ויאכלו מהם אחרי חג הסוכות.

באיסורי הנאה, לא נאסרו אלא בהנאת פליו, כגון הדלקה, שריפה, או מכירה. אבל הגאה מן הראייה, לא. כי קול ומראה ריח אין בהם משום מעילה, והרי מותר לישראל להריח בחבית של יין-נסך, רבנו, מאכ"א, יג, [יג] (יד), וגם מצוות לאו ליהנות ניתנו, ונוי מצוה הוא בגדר מצוה. ומה שנאסר להריח 'הדס משולש' של מצוה, משום שהוקצה למצוה, אבל מותר להריח אתרוג של מצוה, אע"פ שהוקצה למצוה, כי ייעודו העיקרי הוא האכילה ולא הריח. וגם הרימון ייעודו העיקרי הוא האכילה, ולא המראה שלו.

ש. [בדבר] חזון המוציא ספר ותוקע בבית הכנסת, שידוע בשכונה שחי עם 'דודגה בציבור' בנוסף לאשתו (ויש להם ילדה ללא ינישואים). רצונו לדעת, מה ההלכות לעניין ההלכה דהיינו מה [משלושת] התפקידים דלהלן אפשר שיקבל בבית הכנסת, ואלו אסור שיקבל? 1. תוקע בראש השנה. 2. מוציא ספר תורה בחול, שבת, חגים, ימים נוראים. 3. לעלות לספר תורה כאחד מן הקוראים ללא תוספת בחול, שבת, חגים, ימים נוראים (הסברנו לבדרכים כשרות, והוא אינו מוגדר). ת. אם הנתונים אודותיו נכונים, הוא אינו ראוי לכל הפרטים הנזכרים בסעיפים 1-2, אבל אפשר להעלותו לקרוא בתורה.

ש. איני תימן 'בלדי'. אנו נוהגים לתקוע 41 תקיעות. 1. מצות עשה מהתורה לשמוע קול שופר ב' בתשרי. האם לה-ה-41 תקיעות הן חיוב מהתורה? 2. מצות עשה דסדרונן לשמוע קול שופר ב' בתשרי. האם לה-41 התקיעות הן חיוב דסדרונן? 3. מה פירוש המילים 'פדה סועים' 4? [מה להגיד]. 'שופר' - מן 'שפופרת'. 'ציצית' - שהתפילות צצות מהלב. מה הפירוש המילולי של המילה 'לולב'? 5. נוהגים לכוון שבע כריכות של תפילין. קראתי שהשבע כריכות הן כנגד שבע ברכות בחופה. הקשר על האצבע הוא כמו טבעת, כדי להראות את הקשר שלנו לבורא עולם. כמו חתן וכלה. האם הבר יודע היכן זה כתוב?

ת. 1. רק תשע שהן 30 - זו חובת היחיד מן התורה, על פי חכמים, ששילבו בין המסורות של התורה. ורק הציבור איבד ב. 40. ויש נוהגים 41. 2. כנ"ל. 3. פדה סועים - פדה סועים, כלומר גולים, נוקדים. עיין תהילים נה, ח-ט: 'רוח סועה' ובמפרשים שם. [אחד המינים המאפיינים את לשון הפייטנים: שימוש בצורות מוקצרות, בייחוד בלשון עבר, כגון: סע=נטע, עש=עשה, פץ=פצה פיו, נם=גאם וכד'. - הערת עורך השלשון, י"ו]. 4. על דרך הדרש (סוכה מה, ב): לולב - לו לב אחד. ואולי שגם מבחינת הפשט, 'לו' (=לדקל) לב, שהלולב לבו של הדקל. כן ניתן לפרש לולב מלשון 'לבלוב', שהלולב הוא הלבולב

ש. האם הדלקתנו שלח (צריך 3) [צריכה] ברכה? והאם צריך גם בהג שני (ליר"ה של יום שני) הדליקנו נות? אנתנו נוהגים לפי נוסח בלדי.

ת. לפי מנהגנו אין מדליקים נרות לכבוד יו"ט לא ראשון ולא שני. והרצות להדליק, תדלקנה בלי ברכה.

ש. אם התוקע טעה באמצע התקיעות (שברים או תרועה) שלא צא (בסדר) [מתקן] מאיפה צריך להתחיל, שלא תקין או מהתחלתה? והאם הרצף חייב להיות מושלם?

ש. מן השברים ואילך או מן התרועה ואילך - כל שמתאמץ להשמיע הקול כראוי. אבל אם במקום שבר תקע תקיעה, או במקום תרועה תקע תקיעה - יש לחזור מתחילת הסדרה, מתחילת תשרי או מתחילת תשרי או תר"ת, כי אותה סידרה נפגמה בגלל קול שאינו שייך לאותה סידרה.

ש. הניגוני ביה"כ לפי עדת תימן, ולקראת חגי תשרי מתעוררות בפניו מס' שאלות: 1. אדם העומד כשליח ציבור בראש השנה ויוה"כ, ולאחרונה נודע לו (בוודאות) ששאתו ובוני נוהגים להשתמש במחשב ביום השבת. האם ראוי הוא לשמש כשליח ציבור או שצריכים למנוע זאת ממנו? 2. מתפלל נוסף שבבעבר היה חרדי ונהג לשמש כשליח ציבור ב"ה ויוה"כ. כתוצאה מסובר משפחתו הוא התגרש ועתה חי (לסירוגין) עם אשה ללא נישואין. האם ראוי לשמש כשליח ציבור? 3. לאור המקרה הנ"ל, מה הדין אם התפילות נקנות בכסף? 4. בעניין השמיטה: ראיתי אצל פוסקי הדור האחרונים בשם הרמב"ם כי תבואה וקטניות שהגיעו לשליש גדולם בשביעית ונקלטו בשביעית, הרי הם קדושים בקדושת שביעית. האם כוונה קביעה זו? או שלמעשה אם הגיעו לשליש גדולם בשביעית הם נחשבים כספיקין?

1. ת. לגרות בכשרות הש"ץ של ימים נוראים. הכשרות הטובה היא כשרות הש"ץ ובני ביתו, אך אם כשר וראוי, ובני ביתו אינם ראויים, ואם אין מישהו אחר, הרי הוא כשר. 2. אדם כזה אינו ראוי להיות ש"ץ, וכל שכן בימים נוראים.

3. הכפישו מציאות עגומה כזו בבית כנסת, אין למכור התפילות, בוודאי לא בימים הנוראים. 4. היתר זה אינו לפי רבנו.

ש. בראש השנה הבעל"ט ישנה הלכה נפוצה ברבים, בעקבות השו"ע, וכך גם נכתב בלוח שנה של הליכות עם ישראל, כי יש להיזהר ולא להכניס מין"ט אחד לחברו (בעקבות הגמרא בביצה יז), אך קשה פתחתי ברבנו דלא כמאתי דין זה, ולא ראיתי גם הערה של מאיר בעניין. ויוזמו מ"ר הדין על פי רבנו, האם פסק דין זה אלא, ולמה? תיכתב בספר החיים ובספר הזיכרון, ותמשיכו כולכם במפעלי הקודש החשובים.

ת. כך היא ההוראה של מאיר ז"ל. אף ששני ימי ר"ה הם יומא אריתא לעניני הקדושה, שהיא כקדושה אחת, אבל זאת רק לחומרא לא לקולא. כגון ביצה שנולדה בראשון, אסורה גם בשני. והראיה - שימי ר"ה הם גם כשני ימים, קידוש בליל שני עם 'שהחינו'.

ש. מהו המקור לטנהג תימן להתפלות ראש השנה בבכ"י הרי יודע ששאר הקהילות לא נוהגות כך ואף מביאות מקורות לאסור להיות צעובים בראש השנה.

ת. כי מדובר ביום הדין, והבכי לא בכי בגין צרה, אלא בכי של בושטנו בעמנו מול מלך המלכים 'הקב"ה', כי מפני חטאינו, איננו ראויים חלילה להיות בניו, במיוחד כשחינו תלויים מנגד, אם כבנים או כעבדים. בכי זה ניתן להכשיר, כי אינו בכי בגין צרה

קרן שלום כהן על שם ר' שלום כהן ז"ל ואלמנתו מרת נעמי תבליא

בשיתוף מכון מש"ה לחקר משנת הרמב"ם מיסודה של הליכות עם ישראל

מכריזים על תחרות כתיבת מאמרים במטרה להנציח את זכרו של אבינו היקר ר' שלום כהן ז"ל, ואלמנתו נעמי תבליא.

לרגל יום השנה לפטירתו, שיחול ביום ראשון ה'ט אדר א' תשע"ו, פונים אנו לציבור הלימודים והחוקרים, לכתיבת מאמרים תורניים לזכרו.

ועדת רבנים בנשיאות מו"ר הגאון הרב רצון ערוסי שליט"א תבדוק את המאמרים, והמצטיינים יזכו במלגות כספיות נאות עד 4000 ₪. המלגות יחולקו בכנס מיוחד שיערך בעז"ה בתאריך י"ט אדר א' תשע"ו.

את המאמרים יש לכתוב בנושאים הבאים: **חופה וקידושין**, מנהג יהודי תימן מול מנהגים מאוחרים הנהוגים כיום.

ברית המילה, מנהג יהודי תימן מול מנהגים מאוחרים הנהוגים כיום.

אבלות, מנהג יהודי תימן מול מנהגים מאוחרים הנהוגים כיום.

המאמרים צריכים להיות עיוניים ומקיפים. על הכותב לצטט את האמור במקורות על הנושא הנבחר, לבאר את שרשי המנהג הקדום והתאמתו למקורות, ואת המנהג החדש הנהוג כיום מול המנהג המקורי. קיימת אפשרות לבאר מנהג מסוים על פי הנהוג במחוזות שונים של יהודי תימן, ולהסמיכו למקורות ולהלכה.

המטרה בכתיבת המאמרים אינה להעתיק דברים מפורסמים שכבר נכתבו, אלא לבאר נקודות עמומות ונושאים שלא נתבארו, ולשפוך עליהם אור, בעיון ובצורה מקיפה. כל מאמר צריך להכיל כ-25 עמודים לכל הפחות.

את המאמרים יש להגיש עד ראש חודש שבט תשע"ו, ולהעבירם לכתובת דואר

halichot@zahav.net.il
לפרטים: 03-5351119

לכו אל יוסף. אָפֶר יֵאמֶר לָכֶם תַּעֲשׂוּם

מוצלחים. וכך הדבר בבחירה לשמוע. העצה לפי המנהג, רבנות, מי יודע איזה ראש מועצה דתית אורב לו. לפיכך לזכרו ולמנוח חז"ל אפשרות כזו. לימודי מחשבה ומוסר, וזכר כמה ספרים קדושים ולא על פרי חדש או בגד חדש, לא חייבו חז"ל לפי כל פרט אם שמח או לא, אלא דנו לפי הרוב. קצרו של דבר, אין לנו אלא דברי חז"ל.

ב"ה, כב שבט תשנ"ו כבוד ר' חברון לוי נ"י לשאלותיך אע"פ שהלכה היא אצלנו מברכין על הרעה מעין על הטובה, וכפי שפירשו בגמ' מברכין על המצב העכשווי. אך נישואין - יעניי מר בשד"ח [= בשד"י חמד, לר' זחיקהו מדינין, שיש סברה לברך דוקא אסורה האמת, כי לא כל נשואין הם

קוראים נוספים המעוניינים לפרסם תשובות לזיכור הרב, מאת מו"ר הגאון רבי יוסף קאפח זצ"ל מזמנים ליצור קשר בטלפון: 054-2443930 או בדוא"ל: orhalichot@gmail.com

ראש השנה באכזיב עם הרב מאיר עפארי יצ"ו נותרו מספר חדרים - 1400 ₪ לפרטים, מהרשמה, מאיר: 050-6682097

אור ההליכות הליכות עם ישראל עמותת להפצת ערכי היהדות הנאמנה רח' הרב שלום יצחק הלוי 4 קריית אונו ת.ד. 211, 55100 תביי המערכת: הרב צפניה ערוסי, אבי חמד, אביעד צרעבי, ישראל והב, שמואל חמד, אריאל פרחי. טל': 03-5340819 פקס: 03-5343658 orhalichot@gmail.com דוא"ל: 2789255 מספר המערכת בספרייה הלאומית: כתובת לתרומות להמשך הפצת העלון: ת.ד. 5042 נתניה